

Linköpings universitet
Lärarprogrammet

Maria Allingård

Utredningsprocessen

-av elever i behov av särskilt stöd inom grundskolan

Examensarbete 10 poäng

LIU-LÄR-L-EX--02/04--SE

Handledare:
Anna-Lena E Gustavsson,
Institutionen för
beteendevetenskap

Avdelning, Institution

Division, Department

Institutionen för
beteendevetenskap
581 83 LINKÖPING**Datum**

Date

2002-12-29**Språk**

Language

x Svenska/Swedish
Engelska/English

_____

Rapporttyp

Report category

Licentiatavhandling
Examensarbete

x C-uppsats

D-uppsats

Övrig rapport

_____

ISBN**ISRN** LIU-LÄR-L-EX—02/04--SE**Serietitel och serienummer****ISSN**

Title of series, numbering

_____

URL för elektronisk version**Titel**

Utredningsprocessen av elever i behov av särskilt stöd inom grundskolan.

Title

The investigation process of children with special educational needs.

Författare

Author

Maria Allingård

Sammanfattning

Arbetet handlar om utredningsprocessen av elever i behov av särskilt stöd. Med utgångspunkt från en enkätundersökning där handläggare och skolläkare från Östergötlands 13 kommuner har besvarat frågor om utredningsprocessen, har jag beskrivit hur en utredning av elever i behov av särskilt stöd kan gå till.

De olika styrdokument som finns och som behandlar elevers rätt till stöd lyfts fram. I litteraturgenomgången beskrivs hur normalitet och avvikelse kan förstås. I litteraturgenomgången tas också frågan om individ kontra miljö upp. Utifrån litteraturen beskrivs en pedagogisk, psykologisk och en neuropsykologisk utredningsgång. I metoddelen diskuteras metodval och bortfall och hur det påverkar resultatet.

Resultatet visar att den vanligaste orsaken till att en utredning initieras är läs- och skrivsvårigheter. Resultatet visar också att lärare och skolpersonal är de som oftast initierar en utredning. De framkommer i resultatet att de flesta kommuner har någon form av utredningsteam där ett flertal olika yrkesgrupper ingår.

Abstract

Nyckelord

Elever i behov av särskilt stöd, utredning, handläggare, skolläkare, normalitet, avvikelse, handikapp, svårigheter.

Keyword

Children with special educational need, investigation, administrative official, school doctor, normal, divergence, handicap, and obstacles.

Sammanfattning

Jag har i det här arbetet visat en utredningsgång av elever i behov av särskilt stöd och hur den kan gå till. Genom att skicka ut enkäter till handläggare samt skolläkare ville jag ta reda på vad som sker med ett elevvårdsärende när en remiss eller liknande skickats från skolan. Mitt intresse var att se hur en utredningsgång kan se ut men även vilka yrkeskategorier som ingår i en utredning, vem initierar en utredning, vem tar det formella beslutet och slutligen vilka konsekvenser får beslutet.

Det visar sig i undersökningen att lärare och skolpersonal är de yrkesgrupper som i de flesta fall initierar en utredning. Det visar sig också att psykologen är den profession som deltar i flest utredningar och ofta är den i ett team som undertecknar ett utredningsbeslut. Läs – och skrivsvårigheter är den vanligaste orsaken till att en elev utreds. De allra flesta kommuner har något slags utredningsteam där olika yrkeskategorier ingår, bland annat psykolog, specialpedagog, skolläkare, kurator, speciallärare och så vidare. Beroende på vilken slags utredning som ska göras så används de olika professionernas kunskap. Nästan alla utredningar slutar med att ett konkret åtgärdsförslag ges, inom ramen för en del utredningar förekommer också handledning.

I diskussionen tar jag upp frågan om det är individen eller miljön som är av betydelse när en elev får svårigheter i skolan, eller är det en kombination av båda?

1. INLEDNING	2
1.1 Vad säger styrdokumentet?	2
2. Syfte/Problemformulering	4
3. LITTERATURGENOMGÅNG	5
3.1 Normalitet – avvikelse - handikapp	5
3.2 Utredning/Kartläggning	7
3.3 Individ eller miljö?	10
4. METOD	11
4.1 Avgränsningar	11
4.2 Genomförande	11
4.3 Urvalet	11
5. METODDISKUSSION	14
6. RESULTAT	15
6.1 Svårigheter - Vad föranleder en utredning?	15
6.2 Initiering – Vem signalerar ett behov av utredning?	17
6.3 Yrkeskategorier – Vilka professioner ingår i utredningen?	19
6.4 Utredningsgången – Hur ser utredningsgången ut?	21
6.4.1 Pedagogisk utredning	21
6.4.2 Psykologisk utredning	22
6.4.3 Neuropsykologisk utredning	23
6.5 Beslut – Vem tar det formella beslutet?	25
6.6 Konsekvenser – Hur följs beslutet upp?	27
7. Tolkning av resultat och slutsatser	29
7.1 Individ och miljö	29
7.2 Utredning och kartläggning	29
7.3 Vilken professionell kompetens deltar i utredningsarbetet?	30
7.4 En möjlig utredningsgång	31
8. DISKUSSION OCH EGNA REFLEKTIONER	32
8.1 Egna reflektioner	33
LITTERATURFÖRTECKNING	34
Internet	35
Bilaga. 1	36
Bilaga. 2	37

1. Inledning

Jag läser sjunde terminen på lärarprogrammet vid Linköpings universitet och denna min sista 10-poängskurs innefattar att skriva en C-uppsats inom ramen för ämnet Pedagogiskt arbete. I detta arbete ska jag försöka att ge en överblick över utredningsgången som görs av elever i behov av särskilt stöd. Detta har intresserat mig ända sedan jag inom min utbildning till lärare läste en specialpedagogisk grundkurs. I den kursen kom vi studenter genom olika ingångar som till exempel, barn och ungdomar i svårigheter, etiska dilemma, mobbning och så vidare, i kontakt med elever i behov av särskilt stöd. Det hjälpte mig att förstå vidden av de svårigheter som kan göra att en elev får ett behov av särskilt stöd. Persson (2001) beskriver hur problemen i dagens skola kan förstås. Han menar att skolan inte som tidigare utgör en naturlig auktoritet, informations- och konsumtionssamhället konkurrerar om barn och ungdomars uppmärksamhet, det gör att skolan ibland får föra en ojämn kamp mot andra intressen. I en skola för alla blir det svårigheter att samla alla elevers intressen mot ett fokus nämligen den kunskap som skolan förmedlar. Det är i ljuset av detta resonemang som elever i behov av särskilt stöd kan ses. Den uppfattning jag har fått vid de tillfällen jag har haft verksamhetsförlagd utbildning är att det oftast tar lång tid innan en elev utreds. Då menar jag tiden från att läraren/specialläraren har signalerat att ett behov finns till dess att en utredning görs och eventuella åtgärder bestäms. Min uppfattning grundas endast på erfarenheter från en skola (kommun), men kanske är det liknande förhållanden även vid andra skolor (kommuner). Jag vill i mitt arbete ta reda på vad som sker efter att skolan skickat eventuell remiss eller liknande vidare till kommunens handläggare.

1.1 Vad säger styrdokumentet?

Hur skolan arbetar med elever i behov av särskilt stöd styrs ytterst av skollagen men även av grundskoleförordningen. I skollagens 1 kap § 2 står följande att läsa.

Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever med särskilda behov.
(Skollagen, 1998, sid.14)

I grundskoleförordningen kap.5 §1 står också skrivet om särskilda stödinsatser.

I kap 4 1 § andra stycket skollagen föreskrivs att särskilt stöd skall ges till elever som har svårigheter i skolarbetet. Beslut om särskilt stöd enligt detta kapitel fattas av rektorn, om inte något annat följer av 5 och 10 § §. Om en elev behöver särskilda stödåtgärder, skall ett åtgärdsprogram utarbetas av berörd skolpersonal. Vid utarbetandet av programmet bör skolpersonalen samråda med eleven och elevens vårdnadshavare. (Grundskoleförordningen, 1998, sid.174)

Vidare står att läsa i grundskoleförordningen 5 kap. § 5 om stödundervisning.

Särskilt stöd skall ges till elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl, får sådant stöd i stället ges i en särskild undervisningsgrupp. Styrelsen skall efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare besluta i fråga om elevens placering i en särskild undervisningsgrupp. Föreskrifter om möjlighet till särskild läkarundersökning finns i kap14 § 3 andra stycket skollagen.

(Grundskoleförordningen, 1998, sid.174)

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo-94) står att läsa under rubriken ”en likvärdig utbildning”.

Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla.

(Lpo, 1994, sid 6)

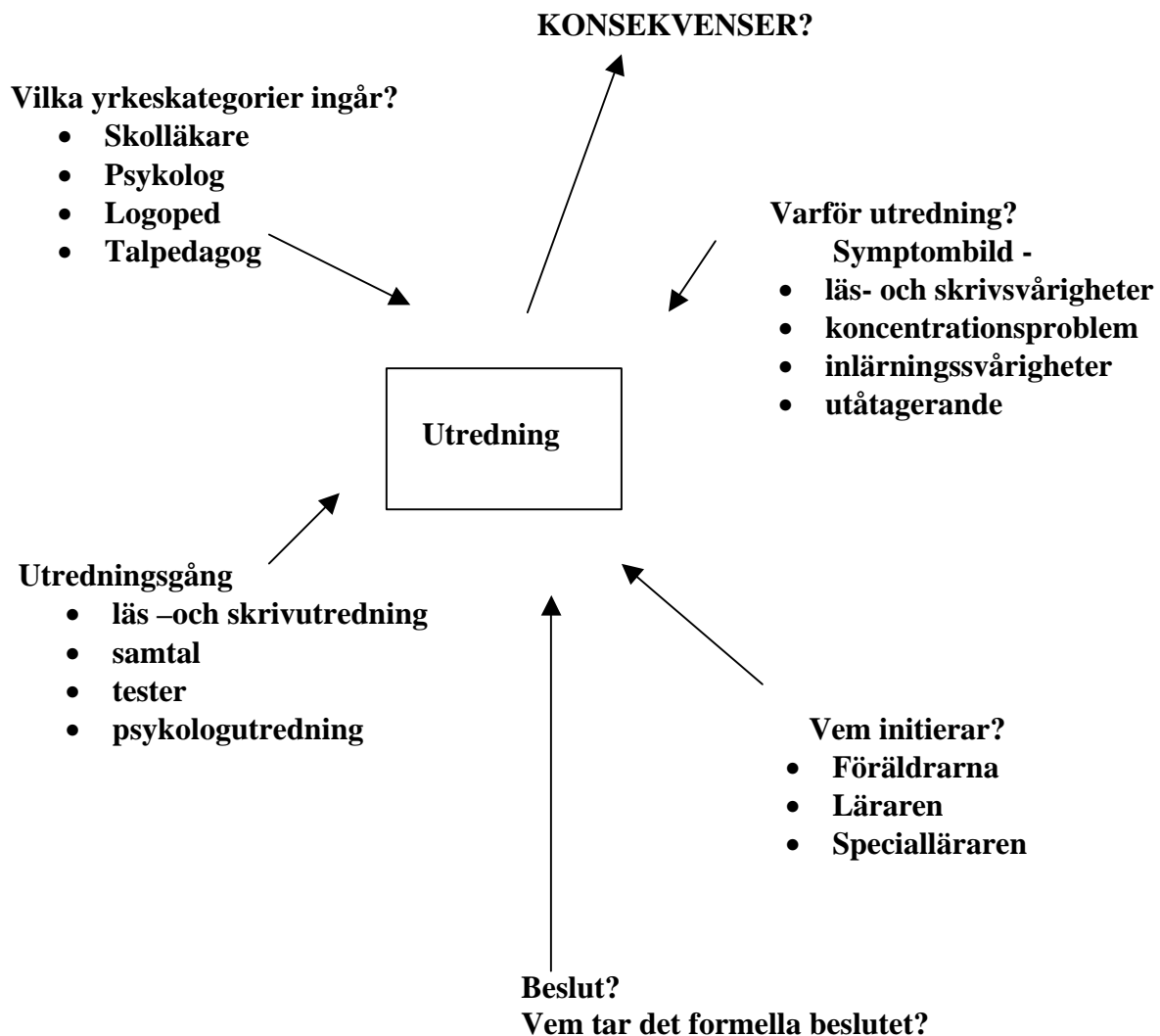
Jag valde att ta med de här citaten ur skollagen, grundskoleförordningen och LPO-94 för att de så att säga utgör ramen utifrån vilken skolan handlar. Det är de paragraferna som skolledare och lärare har att rätta sig efter. I skollagens första kapitel framgår det att vi har en skola för alla och att särskild hänsyn ska tas till elever med särskilda behov. Vilka behov som avses framgår inte. I grundskoleförordningen 5: e kapitel kan man läsa att särskilt stöd ska ges till elever med svårigheter i skolarbetet. Här specificeras det alltså att det är svårigheter i skolarbetet som avses, här framgår det också att det är rektor som beslutar om särskilda stödåtgärder och att elev och föräldrar ska medverka vid framtagandet av ett åtgärdsprogram. I den senare delen av grundskoleförordningens 5: e kapitel står det att läsa om stödundervisning, här står att elever med behov av särskilt stöd skall ges specialpedagogiska insatser. Vidare står att detta stöd i första hand ska ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör och endast i särskilda fall ska eleven få detta stöd i en särskild grupp och då i samråd med elev och föräldrar. Inte heller i denna paragraf framgår av texten vad detta särskilda stöd innefattar, vad som däremot framgår är skrivningen att stödundervisningen i möjligaste mån ska vara inkluderande. I läroplanen står det slutligen att särskilt ansvar ska tas för de elever som inte når målen med utbildningen. Undervisningen kan inte göras lika för alla står det, behovet har alltså specificerats som ett särskilt ansvar när inte målen nås.

2. Syfte/Problemformulering

Det övergripande syftet med mitt arbete är att söka kunskap om och få överblick över hur utredningar av elever i behov av särskilt stöd görs i ett antal kommuner. För att förtydliga syftet och frågeställningarna har jag gjort en översiktsbild (se nedan).

- Hur kan ett elevvårdsärende handläggas ?
- Vilken professionell kompetens deltar i utredningsarbetet?

Figur1: Olika aspekter av utredningsarbetet

3. Litteraturgenomgång

Jag inleder min litteraturgenomgång med ett avsnitt om begreppen normalitet, avvikelse och handikapp för att sedan komma in på olika synsätt vad gäller utredningar i en skolkontext.

När jag sökte litteratur till detta arbete, i första hand på Humanistiska biblioteket på Universitet, visade det sig snart att jag fann lite skrivet utifrån mitt perspektiv på detta arbete. Mitt perspektiv som är utredning som process och fenomen. Det finns ganska mycket skrivet om de olika svårigheter som elever i behov av särskilt stöd kan ha, men mindre om själva utredningen av dessa svårigheter. De sökningar jag gjorde på till exempel ordet utredningar gav många träffar men visade sig behandla andra former av utredningar till exempel socialstyrelsens eller andra statliga verks. Den litteratur som jag ändå har hittat har jag framför allt funnit genom referenser i böcker som min handledare rekommenderat, det blev ett slags ”ringarna på vattnet effekt”.

3.1 Normalitet – avvikelse - handikapp

Utredningsprocessen av elever i behov av särskilt stöd grundar sig på begreppen normalitet - avvikelse, två begrepp som inte är helt lätta att definiera. Iglum (1999) försöker ringa in begreppen normalitet – avvikelse genom att utgå ifrån hur det görs i medicinska sammanhang, det vill säga att man avgränsar det normala från det avvikande genom att skilja på sjukt och friskt. Författaren menar vidare att ju snävare vi drar gränser för det normala desto fler avvikelser får vi, en sanning som även gäller i klassrummet. Våra egna attityder och moralregler präglar andras beteende och på grund av detta är det i många fall subjektivt vad som är normalt och vad som är avvikande. Det kan ha sin grund i påverkan som vi inte är medvetna om menar Iglum (1999).

Emanuelsson med flera (2001) skriver om hur begreppen normalitet och avvikelse kan förstås. Emanuelsson gör en analys av begreppen med hjälp av en teoretisk modell och menar till exempel att i dagens samhälle har olika professioner fått befogenhet att tolka vad som betraktas som normalt och då också vad som är onormalt. Dessutom får de professionerna föreslå och genomföra olika slags behandlingar. Emanuelsson (2001) menar vidare att den traditionella specialundervisningen har startat när avvikelседefinitionerna redan gjorts, ofta på den vanliga undervisningens villkor. Specialundervisningen har enligt författaren tagit hand om ”de speciella” med en ofta ”omedveten” beställning att göra dem normala så att de kan återvända till den vanliga undervisningen. Emanuelsson (2001) poängterar att skolan givetvis inte ”utnämner” sina avvikare eller elever som bör få speciell undervisning i ond avsikt, utan detta är något som sker i välmening, för att skapa nya resurser till sin undervisning. Om specialpedagogik och differentiering skriver författaren att begreppet differentiering får sin betydelse i den vanliga undervisningen och de svårigheter som uppstår när den ska omfatta alla elever. Det är alltså svårigheten för den som undervisar att inkludera alla elevers olikheter som gör att en differentiering anses nödvändig.

Differentiering är således att förstå som ett pedagogisk begrepp och även som ett pedagogisk behov snarare än enskilda elevers.
(Emanuelsson m.fl. 2001, sid 122)

Det synsätt som författarna tycker sig se som det förhärskande i specialpedagogiska forskningsmiljöer är koncentrationen på individens brister olika funktionshinder samt medicinskt och/eller psykologiskt grundade diagnostiseringsproblem. Däremot rör väldigt lite forskning särskolan och den pedagogiska praktik som finns där anser Emanuelsson. (2001)

Persson (2001) skriver om OECD: s definition av specialpedagogisk verksamhet. Definitionen tillkom för att man lättare ska kunna göra jämförande studier av specialpedagogisk verksamhet mellan OECD: s medlemsländer. I definitionen finns undergrupper enligt följande, den första undergruppen behandlar elever som har behov av särskilt stöd av medicinska/biologiska orsaker. Medan i den andra hamnar elever som inte passar in vare sig i den första eller tredje gruppen men som har beteendeproblem som inte bedöms ha medicinska/biologiska orsaker. Den tredje gruppen är elever som har ett behov av särskilt stöd som bottnar i socio- ekonomiska, kulturella eller språkliga faktorer. Persson (2001) menar att OECD utgår ifrån att skolsvårigheter är en komplex företeelse som återfinns i elevens interaktion med lärandemiljön.

Cederblad (1990) refererar till en stor barnpsykiatrisk studie gjord i Östergötland 1981-1983. I studien ingick 345 barn boende i Linköping, Norrköping och intilliggande mindre orter. Barnen i studien var 3, 6, 9,12 och 15 år gamla, det var lika många flickor som pojkar som deltog i studien. I studien samlade man in information om barnen från föräldrar men även från barnens lärare. Resultatet av studien visade bland annat att 17 % av barnen hade symptompoäng som låg över gränsen för ett stort beteende, vilket innebar att var sjätte barn uppvisade samma typ av psykiska störningar som de barn som kommer till behandling på psykiatriska kliniker. Det fanns en liten skillnad mellan könen, pojkar visade lite fler symptom och den skillnaden var mest markant i 9-års ålder. Cederblad (1990) menar att det är anmärkningsvärt att problembarnsgruppen bland skolpojkar är lika stor i denna undersökning från början av 80-talet som i en annan studie från 50-talet. Det tyder, menar hon, på att barns psykiska hälsa inte tycks ha förbättrats i Sverige under de senaste 30 åren.

Kärfve (2000) skriver om ett ”nytt” folkhälsoproblem i Sverige, detta problem handlar om barn som inte klarar skolan till full belåtenhet. Kärfve (2000) anser att problemet har funnits lika länge som det har funnits skolor. Hon menar att det är lätt att hitta lärarperspektiv i de historiska arkiven när det gäller elever som inte klarar av skolan, det handlar bland annat om ovilliga, olydiga och ohörsamma elever. Författaren anser att det i dag finns en skillnad i betraktandet av elever i behov av särskilt stöd, en försenad läsinlärning är numera betydligt mera ödesdiger eftersom förseningen skulle kunna vara kopplad till en underfunktion i hjärnan. Detta gör att elever bedöms på ett annat sätt än tidigare. Kärfve (2000) anser vidare att det tidigare gavs flera olika orsaker till en elevs svårigheter, till exempel ointresse, lättja eller språkbegåvning medan svårigheten nu är ett tecken. Hon menar att traditionellt sett har synen på barn varit att de mognar i olika takt och att läraren har anpassat sig så väl det har gått och därefter kallat på hjälp när det har behövts.

Ericson (2001) beskriver en definition av begreppet handikapp. Hon menar att handikapp är ett relativt begrepp, som är beroende av individens förmåga och de krav som miljön ställer. Ericson (2001) menar vidare att handikappet är det problem som uppstår när situationen kräver just de funktioner som individen helt eller delvis saknar.

Eftersom handikapp är ett begrepp som uttrycker en relation mellan individ och miljö, är det vid en utredning av läs – och skrivsvårigheter lämpligt att kartlägga individens kompetens och relatera den till de krav som ställs på individen.
(Ericson, 2001, sid.12)

Ericson (2001) skriver vidare om grundskollärares olika tolkningar av innebörden i begreppen dyslexi samt läs – och skrivsvårigheter. Hon menar att det finns lärare som hävdar att dyslexi inte existerar utan är en brist på mognad, undervisningen eller relationsproblem inom familjen, medan andra lärare, hävdar, att dyslexi är ärftligt betingat eller en följd av hjärnceller som hamnat snett. Dessa olika uppfattningar om dyslexins ursprung kan få till följd att nödvändigheten av ett konstaterande av en avvikelse uppfattas olika av dessa lärare.

Börjesson (1997) för en diskussion om drivkrafterna till särskiljandet av barn med svårigheter att läsa och skriva. Författaren menar att det dels är en fråga om mänsklig godhet, det vill säga alla vill hjälpa barn med särskilda behov, och dels att det finns en vilja att få elevmaterialet så homogent och hanterbart som möjligt i en undervisningssituation. Han undrar om det är de medicinska diagnoserna som gör att fler inte associerar särskilda undervisningsgrupper med forna tiders obs-kliniker eller andra särskilda skolrum som senare blivit utdömda.

Lindehag & Lindberg (1998) skriver att var tionde svenskt skolbarn har någon form av funktionshinder. De menar att det är av avgörande betydelse att det finns en fungerande skolhälsovård så att en diagnos kan fastställas. Författarna anser vidare att det är viktigt att ett funktionshinder upptäcks så tidigt som möjligt så att barnet får förståelse för sina symtom och får den hjälp och stöd som den behöver.

3.2 Utredning/Kartläggning

I litteraturen finns beskrivet olika sätt att genomföra utredningar av olika slag.

Ericson (2001) redogör till exempel för en pedagogisk och en psykologisk utredningsgång gällande utredningar av läs- och skrivsvårigheter. Carlström (i Ericson, 2001) beskriver en pedagogisk utredning vid läs- och skrivsvårigheter. Hon menar att målet med en utredning ska vara att ge en helhetsbild av elevens situation men också av elevens starka och svaga sidor. Sedan ska man tillsammans med eleven välja en lämplig åtgärd. Man startar med det eleven kan för att sedan gå vidare med kompetenshöjande övningar i elevens egen takt.

Författaren menar att man i en utredning skiljer på kvalitativa och kvantitativa metoder. Hon skriver att med den kvalitativa metoden försöker man skaffa sig en helhetsbild av eleven som man sedan kopplar till en teori om läs – och skrivsvårigheter. Medan man i en kvantitativ metod använder ett antal tester som diagnostiserar olika delar av läs – och skrivförmågan. Författaren menar vidare att de test som används bör vara standardiserade på ett godtagbart sätt. Carlström (i Ericson, 2001) anser att man som lärare måste vara klar över syftet med testet och det ger ett antal tänkbara orsaker, inom det pedagogiska fältet kan det innebära

- Att komma fram till en åtgärd för en enskild elev.
- Att göra ett urval, en rangordning. Vilka elever i en årskurs skall ha den hjälp vi kan erbjuda?
- Att göra en fördelning av resurserna mellan skolor.
- Att utvärdera ett visst arbetssätt. Har undervisningen fungerat?
- Att samla in data för forskning. Vad är det som eleven med läs – och skrivsvårigheter inte klarar lika bra som andra elever?

(Carlström i Ericson, 2001, sid.73)

Utredningen syftar alltså till att få kunskaper om såväl undervisningens organisation och resurstilldelning som den enskilda elevens förmågenivå i olika avseenden.

Jacobson (i Ericson, 2001) skriver om utredning av läs – och skrivsvårigheter från ett psykologiskt perspektiv. Han menar att det i många stycken liknar den pedagogiska utredningen men att psykologen kan användas som en samlande resurs. Även i den psykologiska utredningen utgår man från en helhetsbild av eleven. Frågor som psykologen vill ha svar på kan till exempel vara hur är den aktuella situationen ser ut, skolförhållanden, individen och omgivningens inställning, individens medvetenhet och acceptering av sina svårigheter. Dessa frågor utgör utgångspunkter vid en utredning. Jacobson (i Ericson, 2001) menar att det också är betydelsefullt att veta vem som initierat utredningen och om barnet själv vill ha en utredning. Han beskriver psykologens uppgift vid utredning av läs – och skrivsvårigheter som att skapa sig en helhetsbild utifrån samtal med elev, föräldrar och lärare. Enligt författaren bör en anamnes (en sjukdoms förhistoria) göras på eleven. Den kan till exempel innehålla, uppgifter om elevens språkliga, motoriska och sociala utveckling men också ge information om allvarliga sjukdomar eller att eventuella ärftliga åkommor tas i beaktande. Elevens syn och hörsel kontrolleras. Alla dessa delar sammantaget ska ge en bakgrundsbild som hjälp vid tolkningen av den aktuella situationen.

Jacobson (i Ericson, 2001) beskriver de olika områden som kan ingå i den psykologiska/neuropsykologiska undersökningen. Författaren menar vidare att en ensam psykolog inte kan eller bör utreda alla de olika områdena utan att varje psykolog utgår från sin egen modell. Det första området är kognitiva förmågor till exempel logiskt tänkande, minnesfunktioner, spatial förmåga (förmågan att föreställa sig längder, ytor och kroppar) samt perception och begreppsbildning. Det andra området rör frågor om personlighetsfaktorer till exempel impulsivitet, noggrannhet och elevens självförtroende när det rör läs och skrivning men även en mer allmän självbild. Det tredje området innefattar neuropsykologiska faktorer som till exempel psykomotoriska, auditiva, uppmärksamhetsfaktorer men även visuella funktioner. Det fjärde och sista området gäller språkutveckling och då rör det sig om olika psykolingvistiska faktorer men även om eleven visar språkglädje. Jacobson (i Ericson, 2001) framhåller tydligt att målet med en utredning är att planera och genomföra lämpliga åtgärder för att svårigheter och problem ska minimeras. Han talar om såväl förebyggande och åtgärdande insatser som kompensatoriska.

- Den första inriktningen tar fasta på att försöka förebygga läs – och skrivsvårigheter och att arbeta med förutsättningar för god läsinläring. Hit hör t ex. självbild, motivation och fonologisk medvetenhet.
- Den andra inriktningen fokuserar på att öva och träna det som personen har svårt för, t ex. att med olika medel försöka automatisera läs – och skrivförmågan. Denna väg har skolan av tradition utnyttjat i mycket hög grad, dvs. att öva det som eleven har mest svårigheter med. Inom detta område finns en stor mångfald av specialpedagogiska åtgärder som under lång tid har praktiserats i våra skolor, men vars effekter tyvärr sällan har utvärderats vetenskapligt.
- Den tredje vägen utgörs av olika kompensatoriska åtgärder.
(Jacobson, 2001, sid.132)

Zetterqvist Nelson (2000) skriver i en studie om lärarens roll i utredningen kring dyslexi, eller specifika läs – och skrivsvårigheter. Studien har innefattat barn mellan 10 och 13 år vilka är testade och bedömda att ha dyslexi eller specifika läs – och skrivsvårigheter. Förutom eleverna har även deras föräldrar samt berörda lärare intervjuats. Författaren menar att lärarnas sätt att i första hand utgå från elevernas arbetsinsats och i andra hand deras förmåga,

kan ses som en konsekvens av skolans grundläggande utgångspunkt, nämligen kravet på normalitet. Zetterqvist Nelson (2000) menar vidare att lärarintervjuerna kan kategoriseras med utgångspunkt ifrån lärarnas inställning till diagnosen. I de lärarintervjuer där diagnosen beskrevs positivt var det utifrån ett perspektiv att diagnosen kunde användas, till exempel som en förklaring till elevens problem, ett sätt att göra eleven medveten om sina problem och som utgångspunkt för pedagogiska åtgärder. I de lärarintervjuer där lärarna visar sig avvaktande till diagnosen handlar det istället, om att eleven inte framstår som dyslektiker i jämförelse med andra elever, att lärarens tidigare kännedom om dyslexi inte stämmer med eleven i fråga eller elevens positiva utveckling av läs – och skrivförmåga. De skilda sätt som lärarna ser på och använder diagnosen kan relateras till hur pass delaktig läraren var i utredningen. Detta menar Zetterqvist Nelson (2000) tyder på att det är viktigt att läraren är delaktig i processen att definiera elevens problem.

Specialpedagogiska institutet är en kunskapsresurs för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder. De har konsulter och rådgivare som samarbetar med kommuner och landsting, via sina regionala resurscenter med specifika inriktningar medverkar de i vissa fall även i utredningar och träning av enskilda barn. På Specialpedagogiska institutets hemsida på Internet finns följande uppgifter om utredningar av tal och språk.

- Klarlägga elevens språkliga störning, inlärningsmöjligheter och hinder
  - Dryfta lämplig skolplacering
  - Klarlägga hemkommunens stödåtgärder
  - Undersöka behovet av eventuella hjälpmedel
  - Diskutera åtgärdsprogram med skolpersonal utifrån givna rekommendationer
  - Ge råd och stöd
- (www.sit.se/net/startside+SIT/radgivning/utredningar/tal+och+sprak, 2002-11-07)

Före en utredning, görs en kartläggning av skolsituationen. Detta sker genom att en talpedagog, logoped eller psykolog observerar eleven under en skoldag. Därefter görs intervjuer med lärare och annan personal. Slutligen samtalar man också med föräldrarna. Observationen kompletteras ibland för att få en djupare förståelse för elevens problematik med en utredning, då man i första hand bedömer eleven språkligt, pedagogisk, motoriskt och psykologiskt. Genom att utredningsgruppen har en tvärvetenskaplig kompetens kan bilden av elevens förutsättningar och hinder bli tydlig. Resurscentret kan ta emot elever för utredning, och utredningstiden varierar. När sammanställning av tester, analyser och observationer är gjorda av de olika medlemmarna i teamet utarbetas ett åtgärdsförslag. Denna skriftliga sammanfattning med rekommendationer skickas till föräldrar och skola. Utredningen syftar således till att kartlägga eleven, undersöka resurstilldelning samt i samförstånd föreslå olika kompensatoriska åtgärder.

(www.sit.se/net/Startside+SIT/radgivning/utredningar/tal+och+sprak, 2001-11-07)

Gillberg (1996) beskriver hur en utredningsgång kan gå till när det gäller DAMP och ADHD. Han poängterar att för att kunna ställa diagnosen DAMP måste ett tillräckligt underlag finnas, det i sin tur kräver utredning av både läkare och psykolog med ingående kännedom om barn och ungdomars normala utveckling. Samtal förs med vårdnadshavare och därefter görs en läkarundersökning samt en neuropsykiatrisk bedömning. Dessa undersökningar kompletteras med en frågeformulärskattning av barnets beteende i hemmet och skolan. När det gäller barn i 6 – 10 års ålder kan uppgifter om barnets förmåga till koncentration, grov – och finmotorik samt utvecklingstakten inom dessa områden vara av nytta. En noggrann anamnes är viktig för

att kunna ställa diagnos. Gillberg (1996) beskriver läkarundersökningens olika moment som syftar till att se barnets förmåga att klara av ett antal test, till exempel att hoppa 20 hopp på ett ben, stå 20 sekunder på ett ben, klippa ut en cirkel med 1 dm diameter och så vidare. För varje test finns en normalkurva och en gräns för avvikelse. I den neuropsykologiska bedömningen görs olika test med syftet att få fram en begåvningsnivå, exempel på sådana test är WPPSI (Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence), WISC (Wechsler Intelligence Scale for Children) eller WAIS (Wechsler Adult Intelligence Scale) beroende på barnets ålder. I särskilda fall kan även sjukgymnast, barnneurolog/barnhabiliteringsläkare behöva kopplas in för att bedöma motoriken. Gillberg (1996) anser att inte en profession ensam kan ställa diagnosen DAMP eller ADHD utan att det är ett teamarbete där till exempel skolläkare, barnpsykiater, barnneurolog, psykologer och dyslexikunniga pedagoger kan ingå. Han menar vidare att screening för DAMP bör genomföras senast när barnet går i år 1 eller 2 i skolan, screeningen får inte vara så snäv att den bara fångar upp DAMP-problematiken utan även dyslexi, psykisk utvecklingsstörning och svag begåvning.

3.3 Individ eller miljö?

Andersson (1999) skriver om olika synsätt på elever med "särskilda" behov. Hon menar att om man lägger orsakerna till ett skolproblem hos individen, blir det viktigt att diagnostisera eleven. Man söker då orsakerna till skolproblemen i egenskaper hos den enskilda eleven till exempel intellektuella handikapp, sen eller ojämn utveckling, utvecklingsstörningar, utvecklingskriser, personlighetsstörningar, inlärningssvårigheter eller hjärnskador. Om man däremot lägger tyngdpunkten på miljön när man söker förklaringar till elevers skolproblem kommer en stor del av förklaringarna att handla om brister i uppfostran eller bristande omvårdnad från föräldrarna anser Andersson (1999). Hon ger som exempel splittrade hem, sociala missförhållanden, uppbrott och separationer eller föräldrar som inte klarar av att ge barnen trygghet och tillfredsställa deras grundläggande behov. Författaren menar att problemen är något som uppstår i en relation mellan individ och miljö, det blir problem när barnens behov möter omgivningens oförmåga att tillfredsställa dem. Haug (1998) beskriver konsekvenserna av det han kallar den "diagnosbaserade" undervisningen som han menar identifierar svårigheterna som individuell patologi. Det vill säga orsaken till avvikelse ligger hos den enskilda eleven. Det är en teknisk och instrumentell syn på mäskligt beteende som i förlängningen gör att en rad mänskliga handlingar blir definierade som sjukdom. Haug (1998) menar vidare att förutom barnen med de nya diagnoserna finns även de elever som av någon anledning uppvisar ett negativt beteende, till exempel att de är oroliga, inte intresserade av undervisningen och stör sina klasskamrater. Han menar att när det gäller denna grupp av elever så finns en tendens att förklara problemen med att barnens uppväxtmiljö har försämrats. Önskan om en homogen klass gör att de elever som anses avvikande måste ut ur klassen, det är barnet som är problemet. Haug (1998) anser att när man tolkar problemet som individual-patologiskt så bortser man i princip från att skolan kan vara problemet.

4. Metod

I metoddelen beskriver jag mina avgränsningar, hur jag gjorde mitt urval samt hur enkätundersökningen genomfördes. Jag beskriver också vad i den metodlitteratur som jag har läst som har påverkat mina beslut och på vilket sätt. Jag presenterar mina enkätfrågor och hur jag tänkte kring dessa.

4.1 Avgränsningar

Jag valde att i detta arbete endast ställa frågor till handläggare och skolläkare. Detta gjorde jag för att jag trodde att de hade den kunskap som jag behövde för att kunna beskriva en utredningsgång. Eftersom jag i början av arbetet förklarar att jag inte tror att lärare i allmänhet kanske känner till så mycket om själva utredningsgången valde jag att inte ta med dem.

4.2 Genomförande

Jag vände mig till samtliga kommuner i Östergötlands län samt till skolläkare i dessa kommuner. Min tidsplan för denna enkätundersökning var enligt följande, enkät och missiv skickades måndag i vecka 45. Som senaste svarsdatum angavs onsdag i vecka 47. När den ordinarie svarstiden gått ut hade jag erhållit 6 enkäter, 5 av dem var från kommunala handläggare medan en var från en skolläkare. En påminnelse skickades fredag i vecka 47. Efter påminnelsen skickades ytterligare 5 enkäter in från handläggarna och två till från skolläkare. Slutdatum för insamlandet av enkäter sattes till fredag i vecka 49, alltså fem veckor från första utskicket. Genom telefonkontakt har en skolläkare avböjt medverkan på grund av för liten kunskap om det efterfrågade, en meddelade att de köper in skolläkartjänsten från en annan kommun och därför inte kunde medverka. En skolläkare menade att enkäten visserligen var viktig och intressant men att patienterna måste prioriteras och därför avböjdes medverkan. En kommun meddelade att deras skolläkare var sjukskriven och därför inte kunde besvara enkäten.

4.3 Urvalet

Jag valde att skicka ut enkäter till handläggare jag bedömde kunde vara delaktiga i arbetet och ansvariga för elever i behov av särskilt stöd i grundskolan. Urvalet av kommuner gjorde jag av flera orsaker. Det kändes naturligt för mig att undersöka förhållandena lokalt och i det sammanhanget verkade de 13 kommunerna i Östergötlands län bra. När urvalet av kommuner var gjort använde jag mig av kommunernas respektive hemsidor på Internet. När jag fått fram adresser till alla kommuner och utvalda representanter numrerade jag dessa från 1 till 13 och skolläkarna fick siffran 1.1 till 13.13 så att deras konfidentiellitet skulle bevaras men jag hade ändå kontroll över vilka som svarat. Handläggarna valdes så att jag på varje enskild kommuns hemsida gick in på barn - och ungdomsnämnd eller liknande rubrik för att se om jag med ledning av detta kunde hitta elevstödsteam eller liknande. Jag upptäckte ganska omgående att det på hemsidorna inte angavs någon enskild person som ansvarig för dessa frågor, så jag valde att vända mig till handläggare av elever i behov av särskilt stöd inom grundskolan. Att jag valde att vända mig både till handläggare inom kommunen och till skolläkarna beror på att

jag ville se om det fanns någon skillnad i deras svar beroende på att de är olika yrkeskategorier.

Mitt missiv och enkätfrågorna (se bilaga 1 och 2) postades tillsammans med ett svarskuvert. Enkäten bestod av 6 frågor,

1. Vilka är de vanligaste svårigheterna som föranleder utredning/kartläggning av en elev?
2. Vem/vilka initierar en utredning/kartläggning av en elevs svårigheter?
3. Vilka yrkeskategorier ingår i utrednings/kartlägningsarbetet?
4. Beskriv utredningen/kartläggningens olika delar (t ex. utredning, tester, samtal)
5. Vem/vilka undertecknar beslutet om fastställandet av en ev. diagnos?
6. Hur följs diagnosen sedan upp i form av åtgärdsförslag, handledning etc.?

Jag valde att ställa förhållandevis öppna frågor för att i möjligaste mån inte styra de svarande. Jag försökte vid frågekonstruktionen att hela tiden ha mitt syfte framför ögonen, att svaren skulle ge mig så mycket information som möjligt om själva processen kring utredning/handläggning av elever i behov av särskilt stöd.

Trost (2001) påtalar vikten av att enkätfrågorna kommer i rätt ordningsföljd, att man bara frågar en fråga per fråga och att man undviker värdeladdade ord. När man utformar missiv är det viktigt att syftet klart framgår men även vem som är intressent. Författaren menar också att missivet bör innehålla uppgifter om vilka andra som deltar i undersökningen samt slutligen ange namn och telefonnummer så att deltagarna kan komma i kontakt med den som skickat enkäten. Jag fick också respons från en del handläggare och skolläkare som jag tidigare skrivit om, det visar att möjligheten att komma i kontakt med den som skickat enkäten kan spela roll för hur enkäten bemöts. Trost (2001) skriver vidare om reliabilitet som avser tillförlitligheten med en undersökning, den ska vara stabil alltså inte utsatt för slumpinfluktelser. En liknande undersökning vid en speciell tidpunkt ska ge samma resultat. Han menar dock att detta förutsätter ett statistiskt förhållande medan en interaktionistisk syn ser att det är en pågående process och i så fall borde resultatet skifta hela tiden. Det är också så jag ser på mitt arbete, det behandlar en process och är i det avseendet inte statistiskt utan förändras säkert hela tiden. Dessutom har jag inte adresserat mina enkäter till någon enskild person utan till handläggare av elever i behov av särskilt stöd och detta gör att en förnyad undersökning kanske inte ger samma resultat som min. När det gäller validiteten skriver Trost (2001) att det avser giltigheten med enkätundersökningen, till exempel om frågorna mäter det de är avsedda att mäta. I mitt fall fick jag svar på det som jag frågade om även om svaren skilde sig åt vad det gäller substans och fyllighet. Att ta i beaktande vid validiteten är också bortfallet, i mitt fall är det externa bortfallet 23 % i de kommunala handläggarnas fall medan bortfallet är 77 % i skolläkarnas fall. Det kan givetvis påverka resultatet att bortfallet bland skolläkarna blev så stort, även om man kan anta att varje skolläkare medverkar i ett flertal utredningar så kan det förekomma slumpinfluktande när det gäller svaren. I en del fall är det endast ett svar som skiljer det ena svaret från det andra, detta gör också att man måste tolka svaren med försiktighet.

Ejlertsson (1996) beskriver de metodiska för- och nackdelar med enkät kontra intervju. Jag ska här ta upp de som har haft betydelse för mitt metodval. I en enkätundersökning kan ett större urval användas än vid en intervjuundersökning både i relation till tidsåtgången och till kostnaden. För att använda det urval som jag bestämde mig för, de 13 kommunerna i Östergötland hade det både varit mer tidskrävande och mer kostsamt att istället göra intervjuer. Vid en enkätundersökning kan respondenten i lugn och ro begrunda frågorna och skriva ner sitt svar medan man vid en intervju oftast måste ge sitt svar på en gång. Frågorna i en enkät är standardiserade, d.v.s. frågorna presenteras på samma sätt för alla respondenter. I en enkätundersökning elimineras också intervjuareffekten, alltså att intervjuaren påverkar respondenten genom sitt sätt att ställa frågor. Det som kan påverka de som besvarat min enkät är möjligen missivet. Det man hoppas på när man utformar ett missiv är givetvis att det ska ge ett gott intryck och se så bra ut som möjligt så att de svarande vill delta i undersökningen. Ejlertsson (1996) skriver vidare om enkäter att de kan ge ett större bortfall än intervjuer, det kan också vara lättare att få reda på anledningen till bortfall vid en intervju. Det är inte möjligt för mig att veta om jag fått ett mindre bortfall i fall jag istället valt intervju, i fallet med skolläkarna kanske de som avböjde inte heller ställt upp i en intervju.

Tabell 1: Tablå över vilka kommuner respektive skolläkare som svarat på enkäten.

Kommun	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Summa
Handläggarna	X	X	X	X	X	X	X	-	X	X	X	-	-	10
Skolläkarna	-	-	X	-	-	-	X	-	X	-	-	-	-	3

5. Metoddiskussion

Även om jag tyckte att jag var på det klara med enkäters för- och nackdelar så kan jag säga att det uppstod svårigheter som jag inte hade förutsett. Till exempel var det väldigt stor skillnad på hur svaren presenterades både bland handläggarna och bland skolläkarna, en del gav flödiga svar medan andra svarade i punktform. Ett annat problem som jag inte hade förutsett var att bortfallet bland skolläkarna skulle bli så stort, till en del har jag fått förklaringar till detta från de som har hört av sig muntligt eller skriftligt. Jag har förstått att en del mindre kommuner inte har någon anställd skolläkare utan köper den tjänsten från någon annan kommun. Det har också blivit tydligt för mig att ibland avsätts det lite tid för skolhälsovård, detta gjorde att en skolläkare menade att tiden inte räckte till för att besvara min enkät.

Man kan tänka sig fler alternativa metoder att göra en sådan här undersökning. Till exempel har jag från en del handläggare fått informationsbroschyrer eller andra dokument där utredningsprocessen beskrivs, det kunde vara ett alternativ till enkäter att be kommunerna skicka sådant informationsmaterial och sedan själv sammanställa det. Det som kan vara ett problem är att en del kommuner kanske inte har ett sådant färdigt material. Ett annat alternativ hade varit att göra djupintervjuer med ett utvalt antal respondenter, det hade gjort att man kunde få djupet istället för som nu bredden av utredningsprocessen. Men i mitt fall var det ändå bredden som var målet för min undersökning, ett informativt och upplysande mål.

En fråga som kom bort i hanteringen var tidsaspekten, i inledningen till detta arbete säger jag att min uppfattning är att det tar ganska lång tid från en initiering till själva utredningen görs. Jag frågar aldrig om det i enkäten, så någon ytterligare kunskap om detta fick jag inte.

Det hade även varit intressant att se hur det ser ut i andra län, arbetar man på något annat sätt eller är den modell som framkommer i mitt arbete gångbar även i andra delar av Sverige? Men jag har ändå tycker jag uppnått mitt syfte när det gäller att få mer kunskap om utredningsprocessen.

6. Resultat

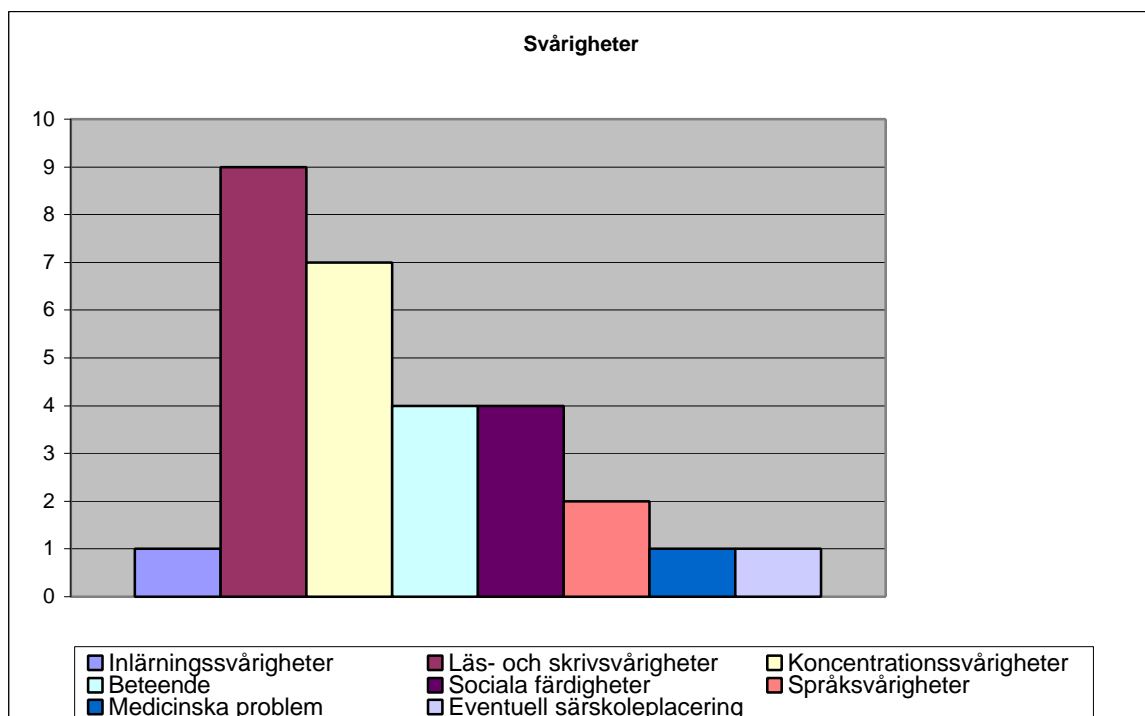
Jag kommer här att först sammanställa svaren från handläggarnas enkätsvar dels genom löpande text och dels med hjälp av histogram. Därefter redovisas skolläkarnas svar på samma sätt. Jag presenterar svaren under rubriker som stämmer överens med mina enkätfrågor. Detta för att underlätta läsandet av resultaten samt göra dessa lättillgängliga. Handläggarna och skolläkarna har i de flesta fall angett mer än ett alternativ som svar varför antalet svar ibland blir fler än det totala antalet svarande som i handläggarnas fall var 10 och i skolläkarnas fall 3. Jag har angett svaren i fallande ordning men den största svarsandelen först ner till den lägsta svarsandelen. Förklaringarna under diagrammen ska läsas från vänster till höger.

6.1 Svårigheter - Vad föranleder en utredning?

Handläggarna

Det totala antalet svarande var 10 så det är alltid i förhållande till det som svaren anges. Den klart övervägande svårigheten som angavs är läs – och skrivsvårigheter (9) medan koncentrationssvårigheter (7) angavs av nästan lika många. I nästa del kommer de som har angett beteende och sociala färdigheter (4) medan (2) har angett språksvårigheter. De svar som endast (1) har angett är medicinska problem, inlärningsvårigheter samt särskoleplacering.

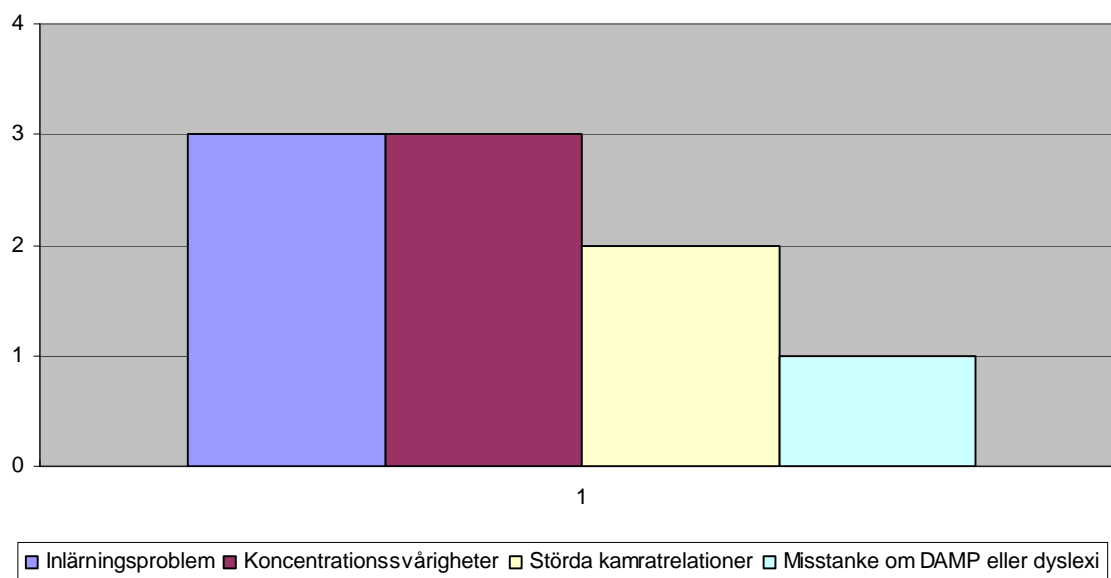
Diagram1: Svårigheter som föranleder en utredning.

Skolläkarna

Av utsända enkäter till skolläkarna har 3 besvarat dessa, det är alltså denna siffra som jag utgår ifrån. De främsta svårigheterna är enligt skolläkarna koncentrationssvårigheter och inlärningsproblem (3), sedan kommer kamratrelationer som angetts av (2). En skolläkare har angett misstanke om DAMP eller dyslexi (1).

Diagram 2: Svårigheter som föranleder en utredning.

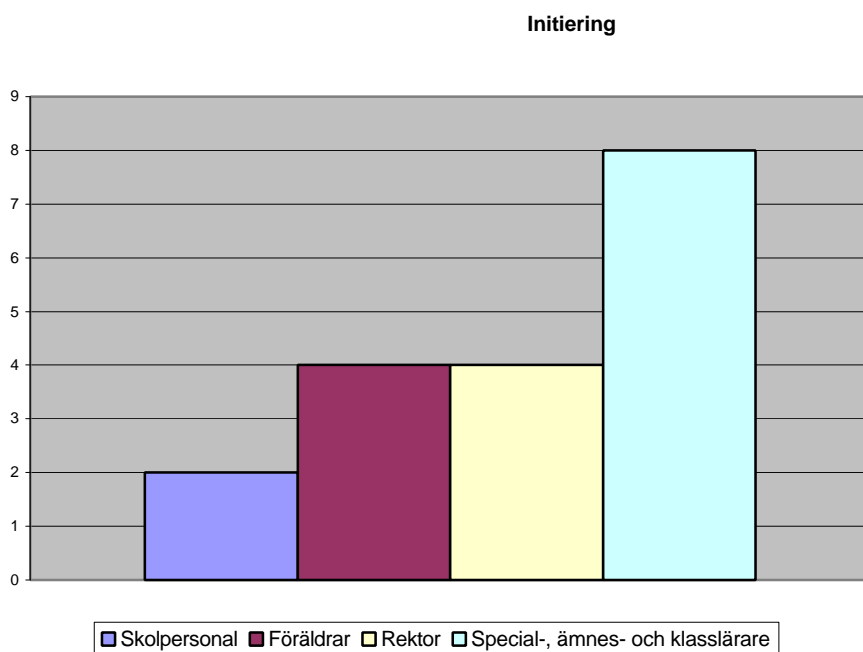

6.2 Initiering – Vem signalerar ett behov av utredning?

Handläggarna

De flesta handläggare har angett att speciallärare, ämneslärare och klasslärare är de som i de flesta fall initierar att en utredning behövs (8). I nästa grupp kommer föräldrar och rektorer som angetts av (4) medan skolpersonal (inte specificerat) angetts av (2).

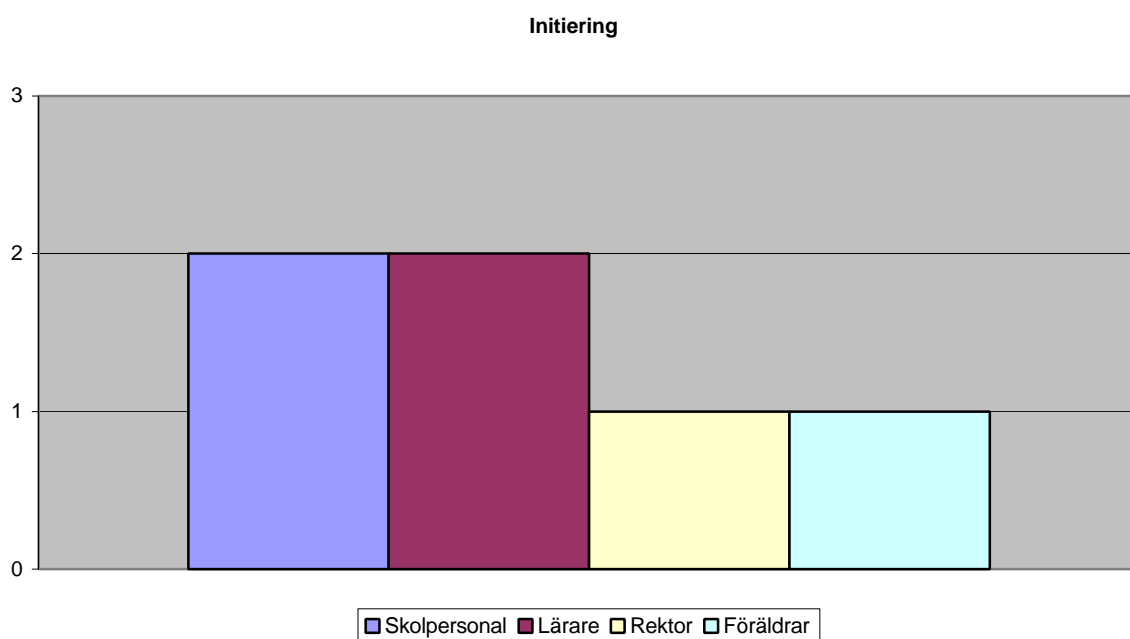
Diagram 3: Initiativtagande till utredning.

Skolläkarna

Precis som i tidigare diagram för handläggarna anger skolläkarna att lärare och skolpersonal är de som oftast initierar en utredning (2). Medan rektorer och föräldrar anges av (1).

Diagram 4: Initiativtagande till utredning.

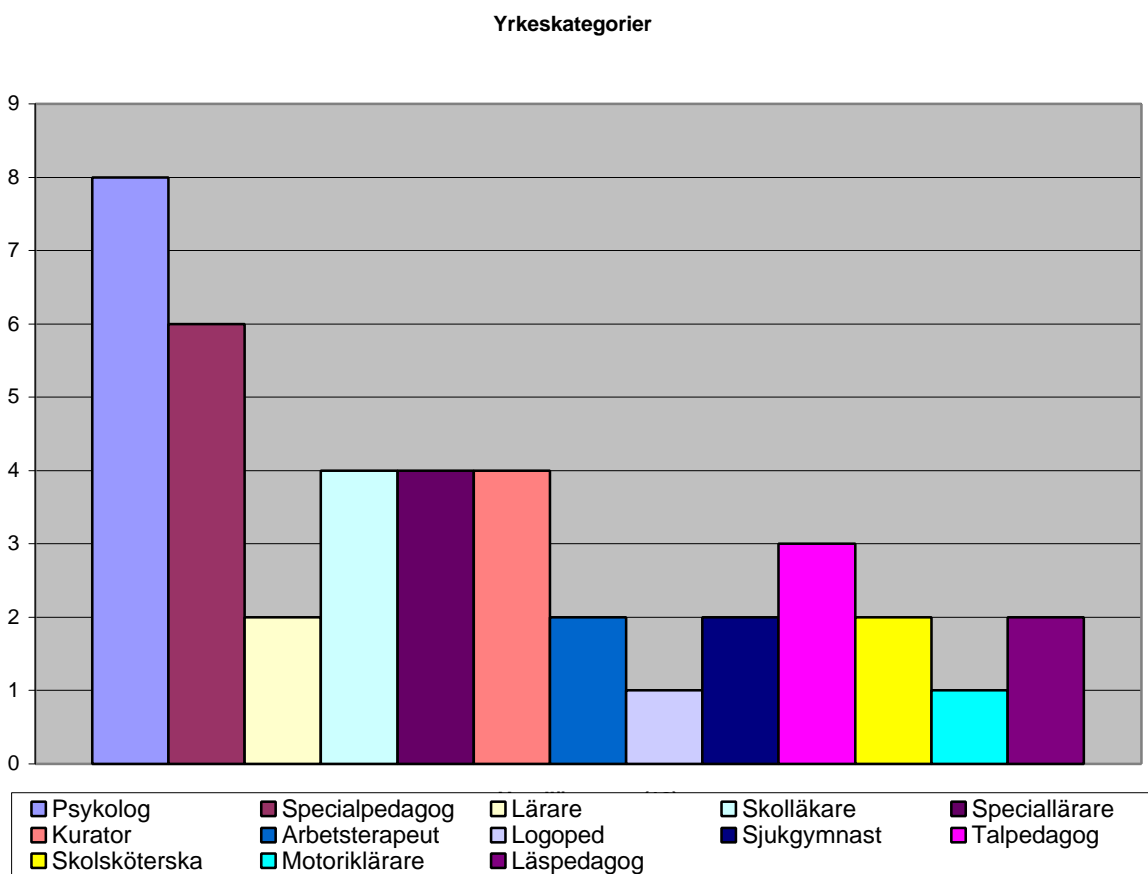

6.3 Yrkeskategorier – Vilka professioner ingår i utredningen?

Handläggarna

De allra flesta handläggarna anger att de har något slags team som samarbetar i utredningsprocessen och därför blir antalet yrkeskategorier ganska stort. Enligt respondenterna beror det också på vilken slag utredning som görs vilka yrkeskategorier som ingår, alla yrken har sin speciella kunskap. Flest handläggare anger psykolog och det innefattar både skolpsykolog och psykolog i annan verksamhet (8), sedan kommer specialpedagog (6). I nästa grupp återfinns skolläkare, speciallärare och kurator (4). Talpedagog anger (3) medan sjukgymnast, arbetsterapeut, skolsköterska och läspedagog anges av (2). En av handläggarna anger motoriklärare och en logoped (1).

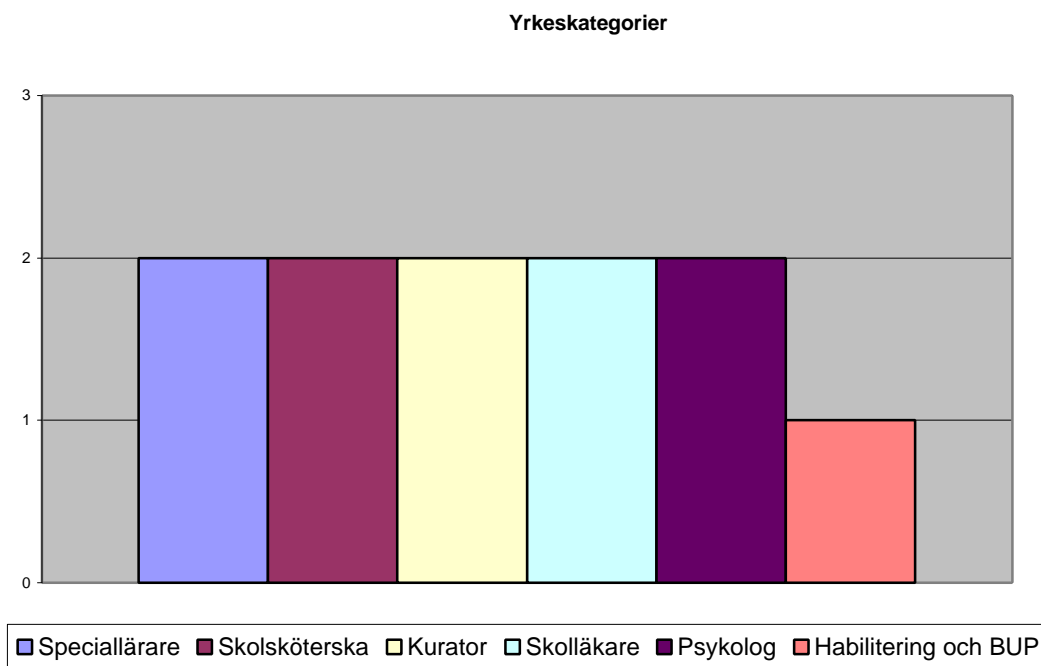
Diagram 5: Professioner som ingår i utredningen.

Skolläkarna

Här fördelar sig svaren lika vad det gäller speciallärare, skolsköterska, kurator, skolläkare och psykolog som alla har angetts av (2). Det visar sig även här att man ofta gör utredningar i team. Dessutom anger en av skolläkarna specifikt samarbete med Habilitering och BUP.

Diagram 6: Professioner som ingår i utredningen.

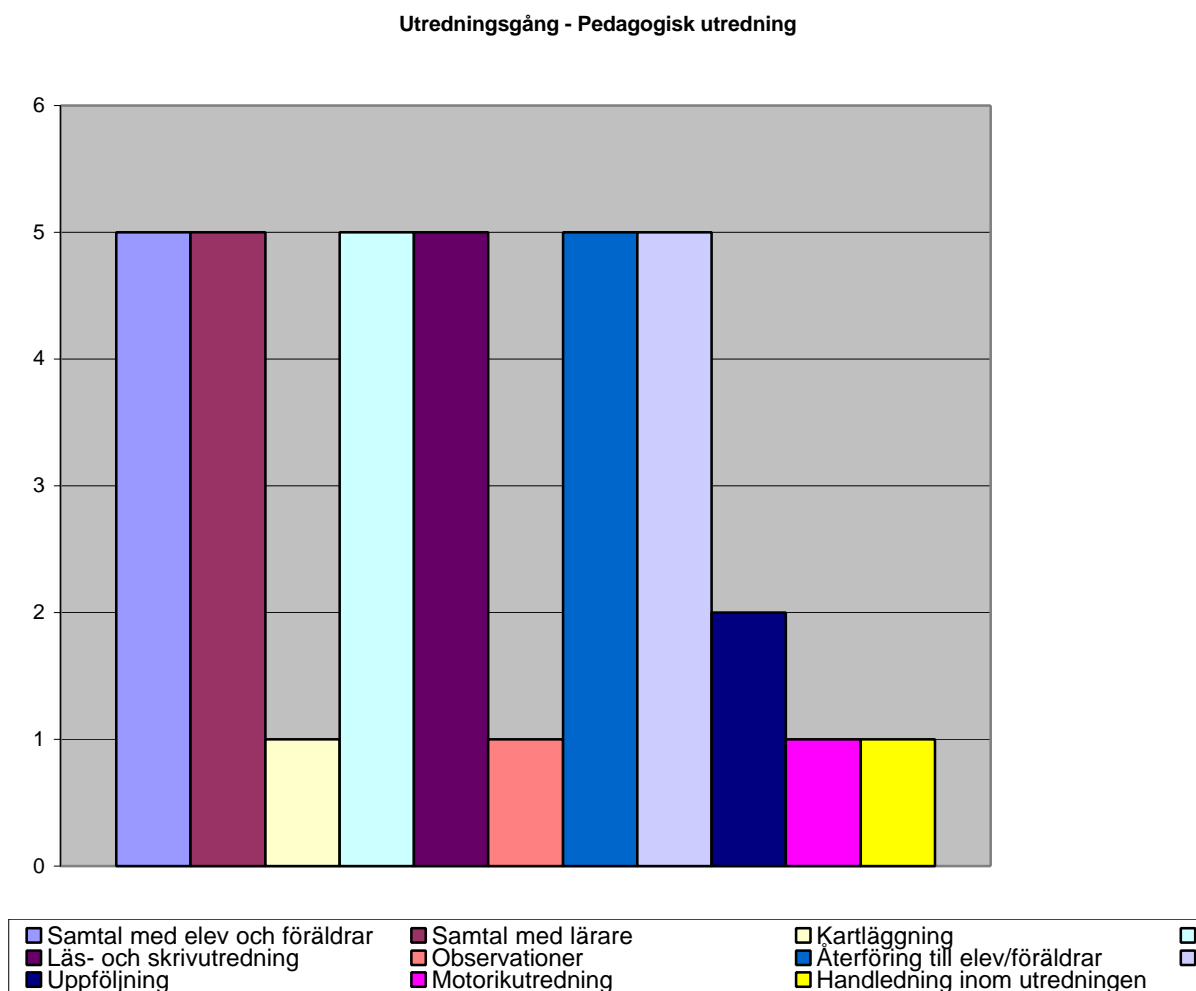
6.4 Utredningsgången – Hur ser utredningsgången ut?

Jag väljer här att dela upp svaren i en pedagogisk, psykologisk och en neuropsykologisk utredningsgång eftersom en del av handläggarna gjort så i sina svar. När det gäller skolläkarnas svar så redovisas dessa som tidigare under en särskild rubrik

6.4.1 Pedagogisk utredning

I den pedagogiska utredningsgången kan handläggarnas svar grupperas enligt följande. Utredningen startar med samtal både med elev – föräldrar och med skolan (5) därefter görs tester av (5) och läs – och skrivutredning av (5). I ett fall anges kartläggning, motorikutredning och i ett fall observationer (1). Därefter återförs resultatet till elev – föräldrar och skolan (5) sedan uppger (2) att de har uppföljning medan (1) har handledning inom utredningen.

Diagram 7: Handläggarnas uppfattning om olika inslag i en pedagogisk utredning.

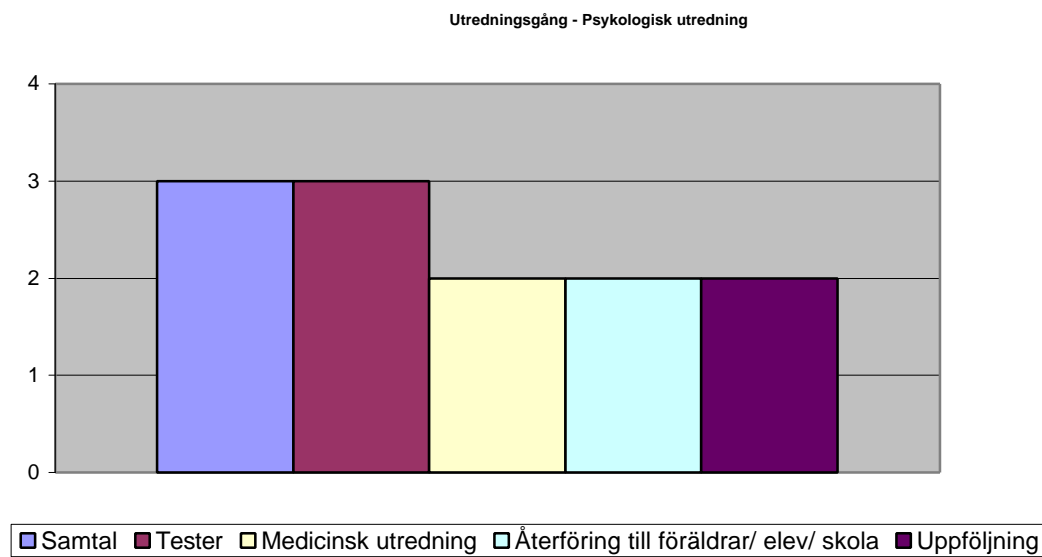

6.4.2 Psykologisk utredning

Här har handläggarna angett att de börjar med samtal därefter tester, som exempel ges WISC och Ravens Matriser (3). Medicinsk utredning följs av återföring till elev – föräldrar och skolan samt slutligen uppföljning anges av (2).

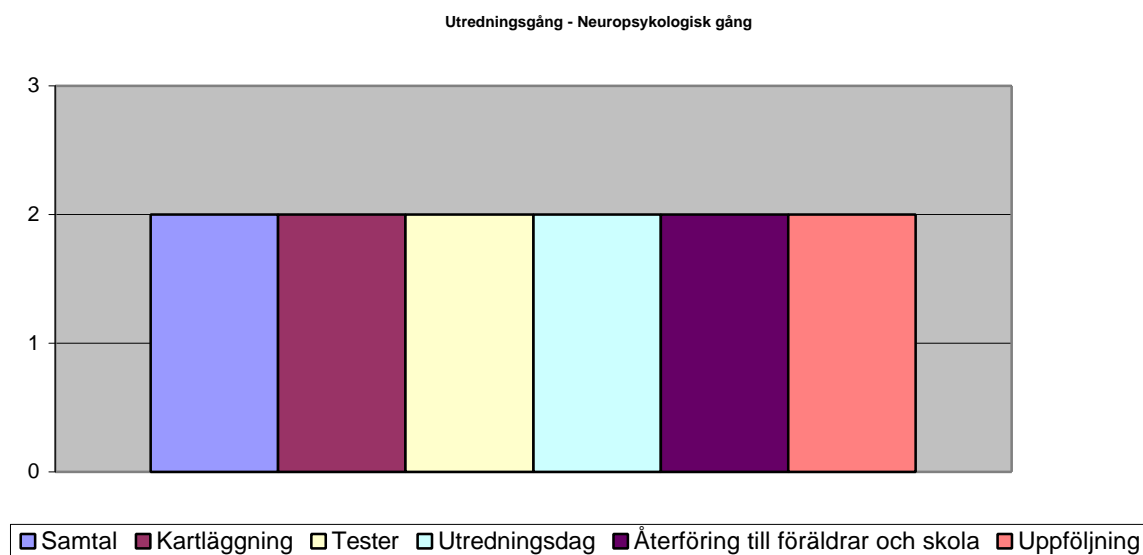
Diagram 8: Handläggarnas uppfattning om olika inslag i en psykologisk utredning.

6.4.3 Neuropsykologisk utredning

Samtal med elev, föräldrar och skolpersonal anges av (2). Detsamma gäller kartläggning som till exempel kan gälla, koncentration, tal och språk, grov – och finmotorik, läs – och skrivförmåga, social förmåga, matematik, beteende och perception (2). Tester följs av en utredningsdag där till exempel samtal och kartläggning kan ske (2). Återföring till föräldrar och skola samt uppföljning anges av (2).

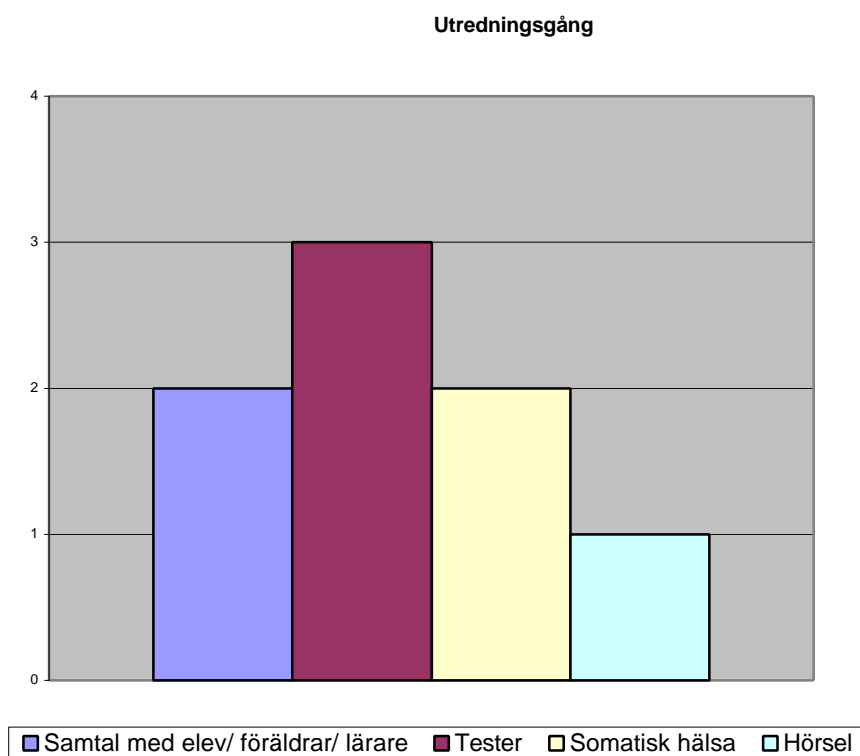
Diagram 9: Handläggarnas uppfattning om olika inslag i en neuropsykologisk utredning.

Skolläkarna

Här anger flest skolläkare att tester (3) medan samtal med elev – föräldrar och lärare anges av (2). Somatisk hälsa (kroppslig) anges av (2) samt hörsel av (1).

Diagram 10: Skolläkarnas uppfattning om olika inslag i en utredning.

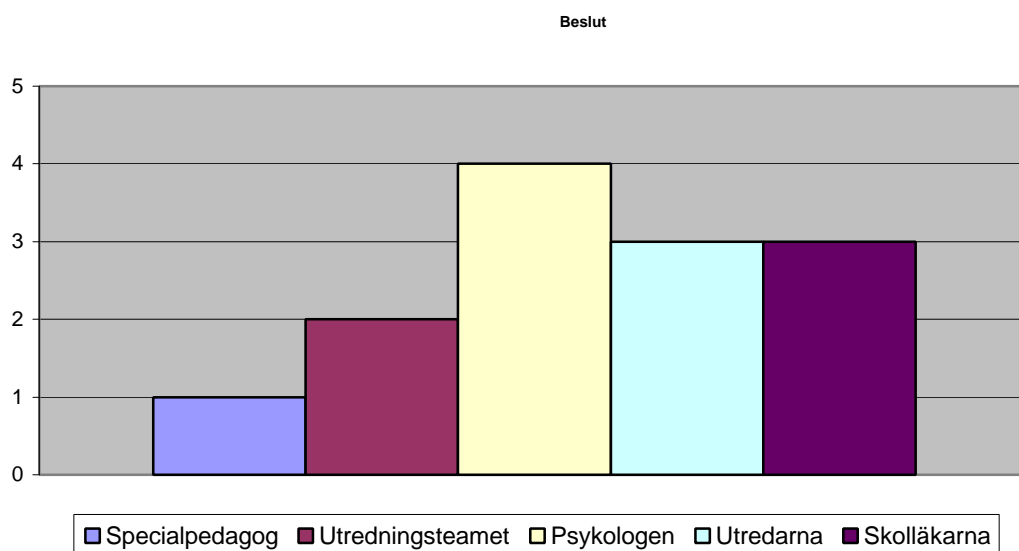

6.5 Beslut – Vem tar det formella beslutet?

Handläggarna

Här anger handläggarna olika yrkeskategorier som tar det formella beslutet beroende på vilken typ av utredning som genomförs. Utredningsutlåtandet skrivs av psykologen anger (4) När det gäller läs – och skrivutredning anger (1) specialpedagogen, vid en neuropsykologisk utredning tar teamet som gjort utredningen beslutet anger (2). Utredarna anger (3) samt slutligen skolläkarna (3).

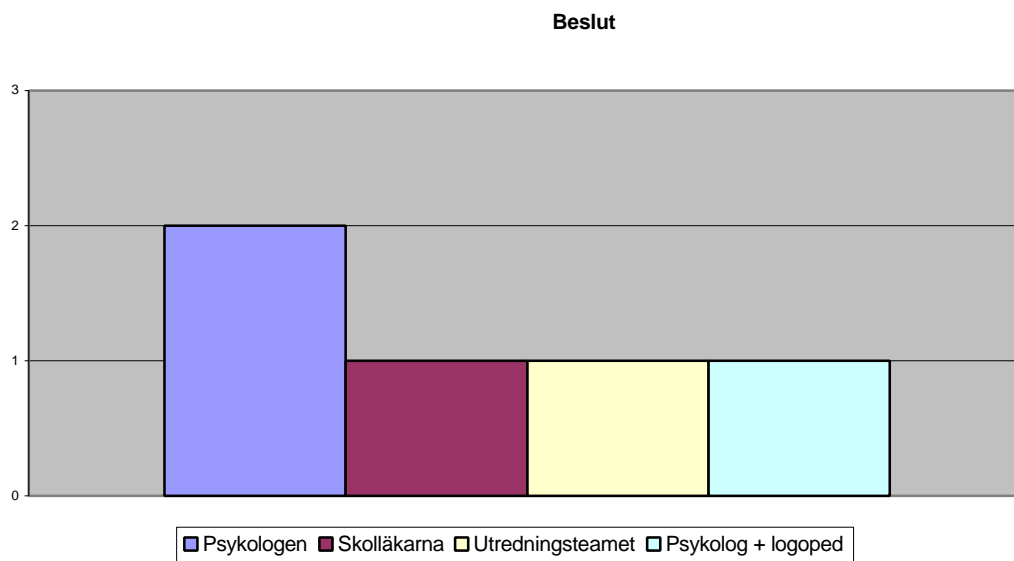
Diagram 11: Yrkeskategorier som fattar det formella beslutet.

Skolläkarna

Som undertecknare av beslutet anges psykologen (2) medan skolläkaren och utredningsteamet anges av (2). En av skolläkarna anger att vid en dyslexidiagnos undertecknas beslutet av psykolog och logoped tillsammans.

Diagram 12: Yrkeskategorier som fattar det formella beslutet.

6.6 Konsekvenser – Hur följs beslutet upp?

Handläggarna

De allra flesta handläggarna anger att konkreta åtgärdsförslag är ett resultat av utredningen (9) medan (5) anger handledning.

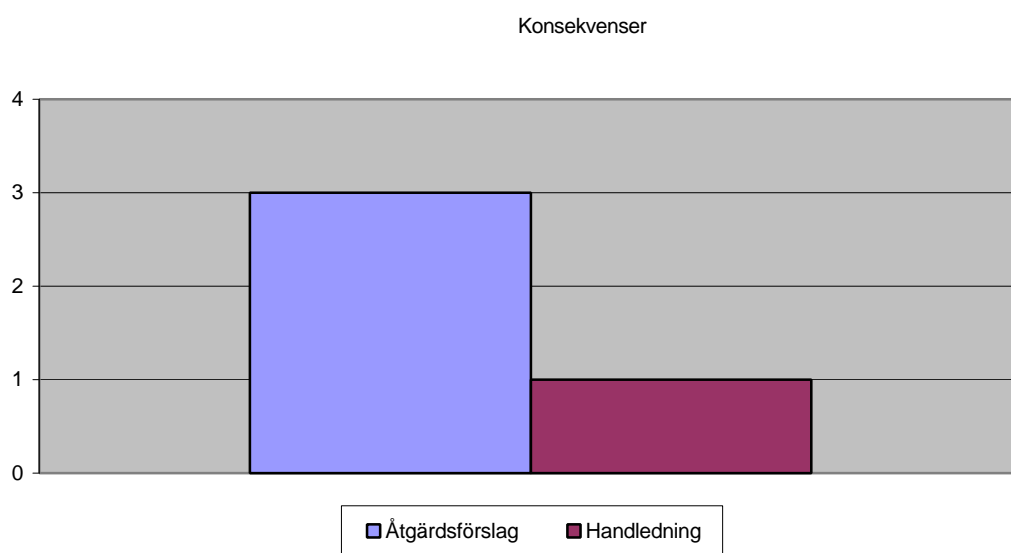
Diagram 13: Resultat av utredning.

Skolläkarna

Här anger alla skolläkarna åtgärdsförslag (3) medan (1) anger handledning.

Diagram 14: Resultat av utredning.

7. Tolkning av resultat och slutsatser

I detta kapitel tolkar jag enkätsvaren och presenterar mina slutsatser. Jag väljer rubriker som speglar mina frågeställningar

7.1 Individ och miljö

Det resonemang som Andersson (1999) och Haug (1998) för om individ och/eller miljö som en möjlig förklaring till elevers problem utgjorde grunden för min indelning. Jag ville se om jag genom de svar jag fick kunde göra en indelning för vilka förklaringar som kunde vara möjliga. Mot bakgrund av detta gjorde jag indelningar för att se vilka av de beskrivna svårigheterna som kunde hänföras till individ och vilka som kunde hänföras till miljö.

Jag kom fram till att följande svårigheter kan hänföras både till individ och miljö, inläring, läs – och skrivsvårigheter, koncentration, beteende, sociala färdigheter, språksvårigheter och medicinska problem. På liknande sätt gjorde jag med undervisning och begåvning som också kan ses som en förklaring i en stor del av rubrikerna. Fostran kan ha betydelse för beteendet och sociala färdigheter. På samma sätt kan skolläkarnas svar indelas, med två nya faktorer som inte återfinns hos kommunerna, störda kamratrelationer och misstanke om Damp/dyslexi. Att läs – och skrivsvårigheter är den svårighet som flest handläggare anger är kanske inte så förvånande med tanke på de olika screeningtest som har blivit allt mer vanliga i skolan. De flesta skolor gör någon form av screening för att upptäcka läs – och skrivsvårigheter, till exempel, fonolek DLS, ordkedjor. På liknande sätt är det med koncentrationssvårigheter som nästan lika många handläggare angav. Det kan höra samman med det resonemang av Persson (2001) som jag tidigare refererat till nämligen att skolan idag konkurrerar med omvärlden på ett helt annat sätt en tidigare. Dessutom är koncentrationsproblem säkert en indikator på något annat problem som i vissa fall kanske är miljöbetingade.

7.2 Utredning och kartläggning

Att läs- och skrivsvårigheter är den svårighet som flest handläggare anger är inte så förvånande med tanke på de olika screeningtest som blivit allt mer vanliga i skolan. De flesta skolor gör någon form av screening för att upptäcka läs- och skrivsvårigheter, till exempel Fonolek, DLS, ordkedjor. På liknande sätt är det med *koncentrationssvårigheter* som nästan lika många handläggare angav. Det kan höra samman med det resonemang av Persson (2001) som jag tidigare refererat till, nämligen att omvärlden idag konkurrerar med skolan på ett helt annat sätt än tidigare. Dessutom är säkert koncentrationsproblem en indikator på att något annat som i vissa fall kanske är miljöbetingat. Lärare och skolpersonal angavs av både handläggare och skolläkare som de som oftast initierar en utredning. Det kan förklaras med att lärarna har helhetsbilden av eleven i skolmiljö på ett helt annat sätt en till exempel föräldrarna. Det ingår dessutom i lärarens uppdrag att upptäcka de elever som har behov av särskilt stöd. Zetterqvist Nelson (2000) skriver i studie om vikten av att *lärare är delaktiga i processen* att definiera elevers problem, något som resultaten visar att många lärare är. När

det gäller rektorer så kan enskilda skolors organisation göra att de uppges initiera en utredning, ofta är det väl i samverkan som lärare och rektor initierar utredning. Som jag tidigare skrivit gör Carlström (i Ericson, 2001) en skillnad på kvalitativa och kvantitativa utredningsmetoder i en läs – och skrivutredning. I mitt resultat när det gäller pedagogisk utredningsgång *överbäger den kvantitativa utredningsmetoden*, det vill säga man använder olika test för att diagnostisera läs – och skrivförmågan. En del av handläggarna och skolläkarna har även angett att de använder till exempel kartläggning och/eller observationer. Om man kopplar detta till en teori om läs – och skrivsvårigheter kan det vara en kvalitativ metod, jag kan i mitt resultat inte utläsa detta. Även i den psykologiska utredningen överbäger den kvantitativa metoden. Det är i stort sett ingen skillnad i svaren från handläggarna jämfört med skolläkarna mer än att skolläkarna uppger i svaren om svårigheter som initierar en utredning att störda kamratrelationer är en anledning något som inte handläggarna tar upp i sina svar. Handläggarna har inte närmare specificerat de test de använder i en pedagogisk utredning men man kan ändå tänka sig att det rör sig om olika förmågetest som jag beskrivit tidigare. Det kan till exempel röra sig om DLS och Fonolek. I en psykologisk utredning såväl som i en neuropsykologisk utredning använda i stället begåvnings tester som till exempel, WISC. Kärfve (2000) menar att det är faran med att koppla ihop till exempel läs – och skrivsvårigheter med någon underfunktion i hjärnan. Alltså att det beror på ett medicinskt problem snarare än ett pedagogiskt.

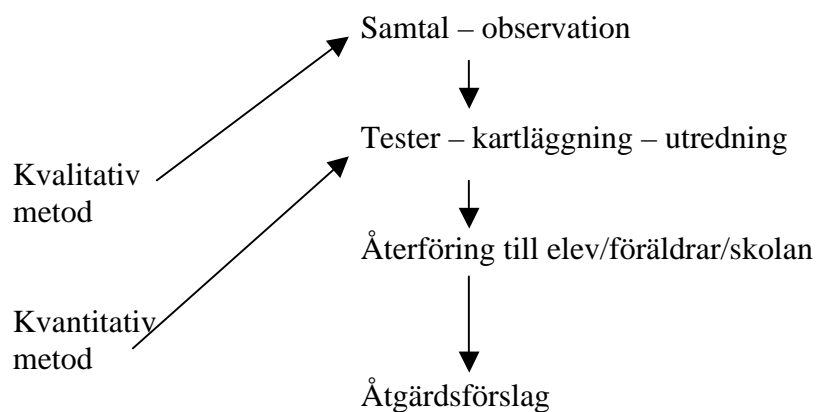
7.3 Vilken professionell kompetens deltar i utredningsarbetet?

Man kan dela in samtliga nämnda yrkesgrupper i tre kategorier enligt följande, pedagogisk kategori där till exempel specialpedagog, speciallärare, lärare, läspedagog, talpedagog och motoriklärare kan ingå. En medicinsk kategori där skolläkare, skolsköterska och sjukgymnast kan ingå och slutligen en terapeutisk kategori med psykolog, arbetsterapeut, logoped och kurator. Det man då ser är att det ingår i stort sett lika många professioner från den pedagogiska kategorin som från den terapeutiska i en utredning. *Psykolog* var den yrkesgrupp som flesta angav delaktiga i en utredning vilket stämmer överens med vad Jacobson (i Ericson, 2001) skriver. Efter psykologen var specialpedagogen den yrkesgrupp som flest angav ingick i en utredning. Är det som Emanuelsson (2001) skriver att vi ger olika professioner befogenhet att tolka vad som är normalt men också föreslå och genomföra behandlingar? Klart är att psykologen ingår i flest utredningar jämfört med andra yrkeskategorier och det oavsett om det är en pedagogisk - eller psykologisk utredning. De framträder i resultaten att de allra *flesta kommuner har något slags team* när det gäller utredningar av elever i behov av särskilt stöd, man samlar olika professioners kompetens på ett ställe för att kunna utnyttja gruppen maximalt. Flera anger också detta *utredningsteam som undertecknare* av beslut efter utredningens slut, en del anger att psykologen inom denna grupp är den som undertecknar beslutet. Här märks ingen skillnad om det är en pedagogisk – eller psykologisk utredning som gjorts, det enda undantaget som har angetts är att vid en dyslexidiagnos undertecknas beslutet av psykolog och logoped tillsammans.

7.4 En möjlig utredningsgång

När man ser till samtliga utredningar som redovisats tidigare så finns delar som ingår i alla utredningar, jag menar då pedagogiska, psykologiska, neuropsykologiska samt skolläkarnas svar. Till exempel samtal och tester som ingår i alla utredningar medan återföring till elev/föräldrar och uppföljning ingår i alla utom skolläkarnas svar. Detta stämmer väl överens med vad litteraturen säger. En vanlig utredningsgång skulle enligt handläggarnas och skolläkarnas svar se ut på följande sätt.

Figur 2: En möjlig utredningsgång.

8. Diskussion och egna reflektioner

Mycket av mina tankar kring detta arbete handlar om individ och miljö, är det individen som är problemet eller är det miljön som gör att individen hamnar i problem eller är det en kombination av båda? Det framgår inte av svaren i min enkätundersökning om de observationer som görs i utredningar fokuserar bara på individen eller både individen och miljön. När Andersson (1999) skriver om individ och miljö så är det i fallet med miljön inte undervisningsmiljön som i första hand åsyftas utan hemmiljön. Vad spelar undervisningsmiljön för roll för de svårigheter som elever i behov av särskilt stöd befinner sig i? Det framgår inte heller om undervisningen i sig är av intresse i en sådan observation. Även Haug (1998) skriver om individ och miljö. Bland annat om att kravet på homogenisering av klasser som gör att allt fler elever utpekats som avvikande. Det är inte säkert att det är det faktum att eleven inte når utbildningsmålen som avgör att eleven ska få särskilt stöd. Haug (1998) menar att även elever som stör undervisningen nu tas ut ur klassrummet. Även i förklaringen till elevers beteende menar han att man ofta söker den i elevens hemmiljö snarare än i skolans miljö.

Emanuelsson (2001) menar ju till exempel att differentiering uppstår för att den som undervisar inte klarar av att tillfredställa alla elevers olika behov i ett klassrum. Även Börjesson (1997) menar att särskiljandet av elever i behov av särskilt stöd kan vara en fråga om att få en homogen och hanterbar grupp elever i klassrummet. Är det så att lärare signalerar om behov av utredning av en elev för att få mer resurser till klassen? Det kan inte min undersökning svara på, men det vore en intressant vidare forskning. I särskiljande och differentieringsdebatten talas inte så mycket om elevens önskan, i en tidigare fältstudie som jag själv är medförfattare till intervjuades 20 elever om sin syn på specialundervisning. En majoritet av eleverna tyckte att det var bra med specialundervisning utanför klassrummet. Ett helt annat arbete hade det blivit om fokus istället låg på hur eleverna ser på detta med utredning, vill de bli utredda med vad det innebär för självbild och självkänsla?

Zetterqvist Nelsons (2000) skriver om vikten av att lärare är delaktiga i processen att definiera elevens problem, min undersökning visar att lärare i vissa fall är delaktiga i själva utredningsprocessen men ändå oftare i samtalet som inleder själva processen. Även i Specialpedagogiska institutets utredning är lärarintervjuer en viktig del för att förstå elevens möjligheter och svårigheter.

Lindehag & Lindberg (1998) uppger att var tionde skolelev har någon form av funktionshinder, som exempel ges Damp och dyslexi, några ytterligare funktionshinder redovisas inte och inte heller hur siffran togs fram. Det är dock intressant om man ställer det i förhållande till Cederblads (1990) refererade Östgötastudie där 17 % av elever ansågs ha någon form av psykisk störning. Siffrorna ger en bild av hur verkligheten i skolan kan se ut. Gillberg (1996) menar till exempel att det finns ett barn i varje klass och oavsett om det då rör barn med DAMP, ADHD eller andra svårigheter så är det en verklighet som alla lärare någon gång möter. Det vore intressant att veta om antalet utredningar är det samma i år som för till exempel fem år sedan. De undergrupper som OECD definierat och som Persson (2001) refererar till finns säkert alla beskrivna i detta arbete, de som av medicinska/biologiska skäl behöver stöd, de med beteendeproblem och slutligen de underprivilegerade barnen och invandrabarnen.

I inledningstextens citat ur skollagen, grundskoleförordningen och läroplanen så framkommer bland annat att särskilt stöd ska ges till de elever som inte når målen med utbildningen. I en målstyrd skola är det detta som utgör grunden för särskilt stöd, att eleven inte når målen? Är då målet med den individualiserade undervisningen att eleven ska nå målen på sitt sätt, utifrån sina förmågor eller att kompensera bristerna? Om stödundervisning står att den i första hand ska ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. De flesta elever med behov av särskilt stöd jag har mött under min verksamhetsförlagda utbildning har fått sin ”stödundervisning” enskilt eller i grupp i speciallärarens rum.

Lärarens uppdrag är bland annat att förmedla kunskap men också att upptäcka elever i behov av särskilt stöd, det har jag tidigare skrivit om i detta arbete. Men hur ska jag som lärare veta hur jag bäst bemöter alla dessa olika elever med deras sinsemellan olika behov? Haug (1998) menar till exempel att alla lärare i princip ska ha tillräckliga kunskaper för att kunna undervisa alla barn. Fungerar det i praktiken eller är detta ett av skälen till att allt fler elever betraktas som avvikande? Persson (2001) menar däremot att alla lärare behöver specialpedagogisk kunskap, men man behöver för den skull inte veta allt om alla olika slags behov som gör att en elev behöver särskilt stöd.

Det är många tankar som väcks när man skriver om utredningar och det dyker upp nya frågor hela tiden. Det skulle till exempel vara intressant att undersöka hur lärarna ser på utredningar och om mitt intryck stämmer, det vill säga att lärare i allmänhet inte känner till så mycket om utredningsgången. Även föräldrar och elevers egna upplevelser skulle vara intressant att undersöka, men det hade kanske krävt en annan forskningsmetod än enkät.

8.1 Egna reflektioner

Mina slutsatser utifrån resultatet, även om det finns en felmarginal, är att det som Haug (1998) menar om den nya problemgruppen i skolan, alltså barn med olika typer av utåtagerande beteende finns representerade här. Koncentrationssvårigheter och beteende nämns av både handläggare och skolläkare som något som kan initiera en utredning. Är det så att det är denna grupp som är de nya avvikarna? Det har väl alltid funnits elever med koncentrations- och beteendeproblem, under min egen skoltid fick dessa elever gå i obs-klass. Så är det någon skillnad idag eller har det här problemet alltid funnits? Är det så att det idag finns mer forskning om segregering och integrering av elever än tidigare och att det i så fall förklarar att det uppmärksammas på ett annat sätt? En annan fundering som jag har är om det ”egna arbete” som förekommer i skolan idag gör att fler barn har svårt att fungera i klassrummet? Det jag själv har upplevt är att detta arbetssätt ställer stora krav på det enskilda barnet och om tanken är att en del av barnen ska bli självgående så att läraren får mer tid till de som behöver extra hjälp, så är det inget jag har upplevt i de klasser jag varit i. När det gäller diskussionen om individ och miljö så tror jag inte att roten till elevers problem antingen ligger hos eleven eller i miljön. Det finns barn som klarar av att arbeta även om det är stökigt och hög ljudnivå i ett klassrum medan andra inte får någon arbetsro alls. I de svar som min enkätundersökning gav anger en del svarande att de gör observationer, det skulle vara intressant att veta vad det är de observerar. Man kan hoppas att det inte bara är eleverna de observerar utan även läraren, hur klassen fungerar ihop, hur skolmiljön ser ut och så vidare. I de dokument från Specialpedagogiska institutet som jag har läst så står att de gör en kartläggning av skolsituationen, vad de då gör är att observera eleven, intervjua lärare och föräldrar. Man kan hoppas att det finns en mer vidvinklad syn än vad som kommer fram här.

Litteraturförteckning

- Andersson, I. *Samverkan – för barn som behöver*. Stockholm: HLS Förlag. 1999
- Bjurwill, C. *A, B, C och D – vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Lund: Studentlitteratur. 2001
- Börjesson, M. *Om skolbarns olikheter- diskurser kring ”särskilda behov” i skolan – med historiska jämförelsepunkter*. Stockholm: Skolverket och Liber Distribution. 1997
- Cederblad, M. *Barn - och ungdomspsykiatri*. Uppsala: Liber utbildning AB. 4 uppl. 1994
- Ejlertsson, G. *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur. 1996
- Emanuelsson, I m.fl. *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Kalmar: Skolverket och Liber Distribution. 2001
- Ericson, B. (red) *Utredning av läs – och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur. 2001
- Gillberg, C. *Ett barn i varje klass – om DAMP, MBD, ADHD*. Stockholm: Bokförlaget Cura AB. 1996
- Iglum, L. *Om de bara kunde skärpa sig! – Barn och ungdomar med Damp/MBD, AD/HD och Tourettes syndrom*. Lund: Studentlitteratur. 1999 (svenska utgåvan)
- Kärfve, E. *Hjärnspöken –Damp och hotet mot folkhälsan, symposion*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB. 2000
- Lindberg, M & Lindehag, A-G. *Omsorger om människor med behov av särskilt stöd*. Nyköping: Athena lär AB, andra upplagan. 1998
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet – LPO-94*. Utbildningsdepartementet
- Persson, B. *Elevers olikheter – och specialpedagogisk kunskap*. Falköping: Liber AB. 2001
- Skollagen & Grundskoleförordningen 1998 – med kommentarer*, red. Bengt Djurstedt. Förlagshuset Gothia.1998
- Trost, J. *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur. 2001
- Zetterqvist Nelson, K. *På tal om dyslexi – en studie av hur barn, föräldrar och lärare berättar om och ger betydelse åt diagnoser som dyslexi och specifika läs – och skrivsvårigheter*. (Tema barn)Linköping: Linköpings Tryckeri AB. 2000

Internet

www.sit.se/net/Startsida+SIT/Rådgivning/Utredningar/Tal+och+språk
(Specialpedagogiska institutet, 2002-11-07)

www.boxholm.se

www.finspang.se

www.kinda.se

www.linkoping.se

www.mjolby.se

www.motala.se

www.norrkoping.se

www.soderkoping.se

www.vadstena.se

www.valdemarsvik.se

www.ydre.se

www.atvidaberg.se

www.odeshog.se

Bilaga. 1

Institutionen för beteendevetenskap

2002-10-29

Till dig som handlägger
frågor om elever i behov
av särskilt stöd inom
grundskolan.

C-uppsats inom lärarprogrammet i ämnet pedagogiskt arbete

Mitt namn är Maria Allingård. Jag läser sista terminen på lärarprogrammet vid Linköpings Universitet. Under en kurs i specialpedagogik väcktes mitt intresse för handläggandet/utredningar av diagnoser inom grundskolan när det gäller elever i behov av särskilt stöd.

Mitt övergripande syfte är att försöka ge verksamma lärare en större överblick kring utredning/handläggning av elever i behov av särskilt stöd inom grundskolan.

I min C-uppsats vill jag därför undersöka hur handlägningsprocessen när det gäller utredningar/kartläggningar av elever i behov av särskilt stöd går till. Min enkätundersökning riktar sig till alla kommuner i Östergötlands län samt till skolhälsovården i dessa kommuner. I den färdiga uppsatsen kommer det inte att vara möjligt att urskilja en enskild kommuns svar.

Det är min förhoppning att du/ni kan avvara en stund för att besvara mina frågor och på så sätt stödja mig i min C-uppsats. Jag är tacksam att få ditt svar senast den 20/11. Ditt svar skickas tillbaka i bifogat svarskuvert.

Eventuella frågor besvaras av mig på hemtelefon, 013-503 13 eller mobiltelefon, 070-577 37 33.

Min handledare på universitetet är Anna-Lena E Gustavsson på Institutionen för beteendevetenskap.

Tack på förhand
Maria Allingård

Bilaga. 2

Institutionen för beteendevetenskap

2002-10-29

Enkätundersökning

Skriv ner ditt svar i löpande text på avsedd plats efter varje frågeställning.

1. Vilka är de vanligaste svårigheterna som föranleder utredning/kartläggning av en elev?

2. Vem/vilka initierar en utredning/kartläggning av en elevs svårigheter?

3. Vilka yrkeskategorier ingår i utrednings/kartläggningsarbetet?

4. Beskriv utredningen/kartläggningens olika delar. (till exempel, utredning, tester, samtal)

5. Vem/vilka undertecknar beslutet om fastställandet av en ev. diagnos?

6. Hur följs diagnosen sedan upp i form av åtgärdsförslag, handledning, etcetera?